

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Анна ГАКМАН

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ТА
ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ,
ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК
ВОЄННИХ ДІЙ, ЗАСОБАМИ ОЗДОРОВЧО-
РЕКРЕАЦІЙНОЇ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ**

МОНОГРАФІЯ

Чернівці
Чернівецький національний університет
2025

УДК : 796:338.28; 796.078

Г – 149

Друкується за рекомендацією вченої ради
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
протокол № 6 від 26 травня 2025 року

Рецензенти:

ПІТИН МАР'ЯН ПЕТРОВИЧ – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор, проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародних зв'язків Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського

ТОМЕНКО ОЛЕКСАНДР АНАТОЛІЙОВИЧ – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор, професор кафедри теорії та методики фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Г – 149 Гакман А.В. Концептуальні засади соціально-педагогічної та психологічної реабілітації дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій, засобами оздоровчо-рекреаційної рухової активності : [монографія] / Анна Вікторівна Гакман. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2025. – 196 с.

У монографії розглянуто теоретико-методологічні основи соціально-педагогічної та психологічної реабілітації дітей, які постраждали від воєнних дій. Охарактеризовано якість життя, соціальну адаптацію та психофізичний стан дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій. На основі експериментальних даних сформульовано технологічні засади соціально-педагогічної та психологічної реабілітації дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій, засобами оздоровчо-рекреаційної рухової активності. Розкрито концептуальні засади соціально-педагогічної та психологічної реабілітації дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій, засобами оздоровчо-рекреаційної рухової активності в різних середовищах: освітніх, спортивних та рекреаційних закладах. Представлено проєкт загальнодержавної концепції соціально-педагогічної та психологічної реабілітації дітей, які постраждали від воєнних дій на 2025-2030 роки.

Для фахівців спеціальності фізична культура та спорт, фітнесу та рекреації, викладачів, науковців, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться актуальними проблемами соціально-педагогічної та психологічної реабілітації осіб різного віку, зокрема дітей.

УДК : 796:338.28; 796.078

© Чернівецький національний
університет, 2025

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1. Теоретико-методологічні основи соціально-педагогічної та психологічної реабілітації дітей, які постраждали від воєнних дій	9
1.1. Вплив воєнних дій на психоемоційний та соціальний стан дітей: аналіз сучасних досліджень	9
1.2. Концепції та підходи до реабілітації дітей у світовій та вітчизняній науковій думці	26
1.3. Оздоровчо-рекреаційна рухова активність як складова реабілітаційного процесу	45
Розділ 2. Якість життя, соціальна адаптація та психофізичний стан дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій	55
2.1. Якість життя та соціальна підтримка дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій	55
2.2. Вплив соціальної адаптації на психофізичний стан дітей	65
Розділ 3. Технологічні засади соціально-педагогічної та психологічної реабілітації дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій, засобами оздоровчо-рекреаційної рухової активності	76
3.1. Структура, зміст та педагогічні засади технології соціально-педагогічної та психологічної реабілітації дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій, засобами оздоровчо-рекреаційної рухової активності	76
3.2. Форми, засоби і методи оздоровчо-рекреаційної діяльності	82
3.3. Умови ефективної реалізації технології соціально-педагогічної та психологічної реабілітації дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій, засобами оздоровчо-рекреаційної рухової активності	107
Розділ 4. Концептуальні засади соціально-педагогічної та психологічної реабілітації дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій, засобами оздоровчо-рекреаційної рухової	

активності в різних середовищах: освітніх, спортивних та рекреаційних закладах 112

4.1. Організаційно-методичне забезпечення впровадження реабілітаційних програм для дітей які постраждали внаслідок воєнних дій 117

4.2. Обґрунтування програми оздоровчо-рекреаційної рухової активності для дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій, в умовах освітніх установ 119

4.3. Обґрунтування програми оздоровчо-рекреаційної рухової активності для дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій, в умовах фітнес-клубу, на місцях масового відпочинку та під час активного дозвілля 122

4.4. Міжсекторальна взаємодія у процесі реабілітації дітей 125

Розділ 5. Загальнодержавна концепція соціально-педагогічної та психологічної реабілітації дітей, які постраждали від воєнних дій 132

Висновки 158

Список використаних джерел 160

Додатки 196

Вступ

Сучасна соціогуманітарна ситуація в Україні, обумовлена тривалою військовою агресією, породила безпрецедентні виклики для системи захисту прав дитини, психолого-педагогічної допомоги та медико-соціальної підтримки. За даними ЮНІСЕФ (2023), понад 5 мільйонів дітей в Україні безпосередньо або опосередковано зазнали впливу війни: втратили домівки, рідних, доступ до освіти та базових послуг, перебувають у стані постійного стресу та емоційної нестабільності. Зазначене зумовлює нагальну потребу в системному науковому переосмисленні механізмів реабілітації дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій, із врахуванням міждисциплінарного підходу, що поєднує соціально-педагогічні, психологічні, медичні та оздоровчо-рекреаційні рухову активність [2, 12].

Актуальність дослідження зумовлена тим, що на сьогодні в Україні відсутня цілісна загальнодержавна концепція психосоціальної реабілітації дітей, яка б базувалася на науково обґрунтованих принципах і враховувала особливості вікового розвитку, соціального контексту та індивідуального досвіду пережитої травми. Як показують дослідження (Betancourt et al., 2013), психоемоційний стан дітей, які пережили воєнну травму, супроводжується підвищеним рівнем тривожності, депресивними проявами, порушеннями сну, зниженням рівня соціальної взаємодії, що потребує негайного реагування з боку державних і громадських інституцій.

Зокрема, за висновками Всесвітньої організації охорони здоров'я (WHO, 2022), фізична активність відіграє важливу роль у процесі психологічного відновлення та є одним із найефективніших інструментів зниження посттравматичних проявів у дітей та підлітків. Емпіричні дослідження підтверджують, що систематичне залучення дітей до оздоровчо-рекреаційної рухової активності сприяє покращенню психофізичного стану, формує відчуття безпеки, відновлює міжособистісну довіру та стимулює розвиток життєстійкості (Brown, R;).

Разом із тим, у науковому просторі спостерігається брак інтегрованих моделей реабілітації, в яких рухова активність розглядається не лише як засіб фізичного розвитку, а як дієвий психолого-педагогічний інструмент. У світовій практиці, особливо в умовах післяконфліктного відновлення, дедалі більшого поширення набувають підходи, що поєднують принципи інклюзивної освіти, арт-терапії, ігрових практик та програм соціального згуртування з фізичними вправами, що реалізуються в безпечному середовищі (UNICEF, 2021; Charlson et al., 2019). Проте в українському контексті такі програми залишаються малодоступними, розрізненими або не мають нормативного підґрунтя для довгострокової реалізації.

Монографія спрямована на наукове обґрунтування концептуальних засад соціально-педагогічної та психологічної реабілітації дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій, із використанням засобів оздоровчо-рекреаційної рухової активності. У роботі послідовно розкриваються теоретико-методологічні основи даного процесу, представлено аналіз актуальних світових і вітчизняних підходів до реабілітації, охарактеризовано вплив воєнної травми на психосоціальний статус дитини, розроблено технологічні засади реабілітації з урахуванням різних освітньо-виховних середовищ (заклади освіти, фітнес-простори, місця масового відпочинку тощо), а також запропоновано загальнодержавну модель концептуальної підтримки дітей в умовах післявоєнного відновлення.

Особливістю монографії є системне висвітлення оздоровчо-рекреаційної рухової активності як цілісного реабілітаційного ресурсу, що поєднує педагогічні, психологічні та соціальні аспекти. У центрі наукового аналізу — дитина як суб'єкт взаємодії, розвитку та самоцілення, яка потребує не лише лікування, а й гуманного, адаптивного, гнучкого підходу, що базується на доказовій базі та етичних принципах.

Висновки, подані в монографії, можуть бути використані при розробці державних програм психосоціальної допомоги, професійній підготовці фахівців з фізичної культури, педагогіки, психології, соціальної роботи, а також у практичній діяльності освітніх і реабілітаційних установ.

У монографії здійснено комплексний науковий аналіз теоретико-методологічних засад соціально-педагогічної та психологічної реабілітації дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій. Особливу увагу приділено вивченню ключових понять і підходів до відновлення психоемоційного стану, соціальної інтеграції та загального розвитку дітей у кризових умовах. Обґрунтовано вплив воєнної травми на якість життя, рівень соціальної адаптації, а також психофізичне здоров'я дітей, що зазнали безпосереднього або опосередкованого впливу збройного конфлікту.

На основі емпіричних досліджень розроблено і представлено технологічні засади реалізації процесу соціально-педагогічної та психологічної реабілітації з використанням оздоровчо-рекреаційної рухової активності як ефективного інструмента стабілізації психоемоційного стану, зменшення рівня тривожності, покращення міжособистісної взаємодії та підвищення загального життєвого тону дітей. Запропоновано структурно-логічну модель технології реабілітації, що включає організаційні, змістові, методичні та контрольно-оцінювальні компоненти.

У межах дослідження розкрито концептуальні основи впровадження програм соціально-педагогічної та психологічної реабілітації у різних середовищах – закладах загальної середньої та позашкільної освіти, спортивно-оздоровчих установах, фітнес-клубах і рекреаційних центрах. Проаналізовано особливості впровадження оздоровчо-рекреаційної діяльності відповідно до вікових, психологічних та соціальних потреб дітей у поствоєнний період.

Окремий розділ присвячено проєкту Загальнодержавної концепції соціально-педагогічної та психологічної реабілітації дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій, на 2025–2030 роки. Концепція спрямована на створення цілісної, науково обґрунтованої, міждисциплінарної системи підтримки дітей через залучення механізмів міжвідомчої взаємодії, інтеграцію освітніх, медичних, соціальних і спортивних ресурсів, а також активізацію громадського сектору.

Монографія буде корисною для науковців, викладачів закладів вищої освіти, здобувачів освітніх ступенів «бакалавр», «магістр» і «доктор філософії» зі спеціальностей 017 «Фізична культура і спорт», 014 «Середня освіта (Фізична культура)», 227 «Фізична терапія, ерготерапія», фахівців у галузі фітнесу, рекреації, соціальної педагогіки, практичної психології, а також усіх, хто зацікавлений у сучасних підходах до відновлення психосоціального благополуччя дітей в умовах поствоєнної трансформації суспільства.